

Socializace raně dospělých jedinců po odchodech z dětských domovů

Vendula Floryková

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Vendula FLORYKOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Socializace raně dospělých jedinců po odchodech z dětských domovů.**

Zásady pro vypracování:

Úvod

Teoretická část

Charakteristika DD

Příčiny pro umístění do DD

Život a vývoj dítěte v ústavní výchově

Působení na vývoj dítěte při návštěvách rodinného prostředí a zpětného navrácení

Reakce okolí na děti z dětských domovů

Vlastní představa dětí z DD o výchově svých dětí a fungování jejich budoucí rodiny

Příprava dítěte na odchod z DD a samostatný život

Ekonomické zabezpečení dospělého klienta při odchodu z DD

Začlenění se do sociálního prostředí a společenského života

Poskytování profesionálních služeb klientovi po odchodu z ústavu

Nejčastější případy socializace klientů

Praktická část – Kvantitativní výzkum – dotazník

Závěr

Seznam citací, použitá literatura

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: SLON, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, O. Ústavní péče. Praha: SLON, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

ŠULOVÁ, L. Raný psychický vývoj dítěte. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0877-4.

BECHYŇOVÁ, V. KONVIČKOVÁ, M. Sanace rodiny. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

MACEK, P. Adolescence. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **17. února 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **15. května 2009**

Ve Zlíně dne 17. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 11.5.2009

Prozkyřice Vondruš

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na vývoj a život dětí v dětských domovech a na socializaci mladých dospělých do společnosti po odchodech z dětských domovů. Teoretická část se zabývá podstatou a fungováním dětských domovů, působením vychovatelů a pracovníků na vývoj dětí, přípravou na odchod dětí z dětského domova a rovněž popisuje formy pomoci poskytované mladým dospělým po odchodech z dětského domova. Praktická část obsahuje kazuistiky tří dětí, které vyrůstaly v dětském domově. Poskytuje informace o životě dětí v původní rodině, popisuje socializaci a psychosomatické potíže při nástupu do dětského domova, zabývá se výchovou a vývojem dětí v ústavu, následnou integrací do společnosti a prognózou dalšího vývoje.

Klíčová slova: děti, mladí dospělí, klienti, jedinci, vychovatelé, sociální pracovníci, rodina, sociální jistota, dětský domov, kazuistika, socializace.

ABSTRACT

My bachelor's work is focused on the progress and life of children living in children's homes and on socialization of young adults to the society after their leaving of children's homes. Theoretic part dwells on the principle and function of children's homes, effect of educators and social workers on the progress of children, preparing of children for leaving children's homes. It also describes ways of help provided to these young adults after their leaving of children's homes. Practical part contains about casuistry of three children, who have grown up in children's home. It gives information about their life in their original families, it describe their socialization and psychosomatic problems at the time of their coming to the children's home. It dwells on upbringing and progress of children in the institution, following integration to the society and prognosis of their future development.

Keywords: children, young adults, clients, individuals, educators, social workers, family, social security, children's home, casuistry, socialization.

Děkuji paní doc. PaedDr. Marcele Musilové, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi při zpracování bakalářské práce poskytla. Současně děkuji pracovníkům dětských domovů, kteří byli ochotni podělit se se mnou o své zkušenosti.

Ve Zlíně 11. 5. 2009

Vendula Floryková

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 DĚTSKÝ DOMOV	11
1.1 CHARAKTERISTIKA DĚTSKÉHO DOMOVA.....	11
1.2 DŮVODY PRO UMÍSTĚNÍ DO DĚTSKÉHO DOMOVA	13
2 ŽIVOT A VÝVOJ DÍTĚTE V ÚSTAVNÍ VÝCHOVĚ	14
2.1 VÝCHOVA A PŘÍSTUP PEDAGOGŮ K DĚTEM V DĚTSKÉM DOMOVĚ	14
2.2 ROLE PEDAGOGŮ, VZTAHOVÉ VAZBY	16
3 RODINA A DOMOV	18
3.1 RODINA	18
3.2 ODTRŽENÍ OD RODINNÉ JISTOTY	19
3.3 NAVRÁCENÍ JISTOTY A OSOBNOSTNÍ ROZVOJ DÍTĚTE V DĚTSKÉM DOMOVĚ.....	19
3.4 NÁVŠTĚVY RODINNÉHO PROSTŘEDÍ A PŮSOBNÍ NA DÍTĚ	21
3.5 REAKCE OKOLÍ NA DĚTI Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ	22
4 PŘÍPRAVA DÍTĚTE NA ODCHOD Z DĚTSKÉHO DOMOVA A SAMOSTATNÝ ŽIVOT	23
4.1 EKONOMICKÉ ZABEZPEČENÍ DOSPĚLÉHO KLIENTA PŘI ODCHODU Z DĚTSKÉHO DOMOVA.....	24
4.1.1 Klienti po odchodech z dětských domovů a pomoc z vnějšího prostředí.....	25
4.2 ZAČLENĚNÍ SE DO SOCIÁLNÍHO PROSTŘEDÍ A SPOLEČENSKÉHO ŽIVOTA	26
4.2.1 Dítě navracející se zpět do rodinného prostředí	27
4.3 PRACOVNÍ ZAŘAZENÍ.....	28
II PRAKTICKÁ ČÁST	30
5 KAZUISTIKA	31
5.1 PŘÍPADOVÁ STUDIE RODINY K.....	31
5.2 PŘÍPADOVÁ STUDIE RODINY M	35
5.3 PŘÍPADOVÁ STUDIE RODINY D.....	37
5.4 SHRNUÍ.....	40
ZÁVĚR	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	46

ÚVOD

Téma jsem si zvolila, protože bych jednou ráda pracovala jako sociální pracovník v dětském domově a chtěla jsem se blíže seznámit s fungováním dětských domovů a s následným začleňováním se mladých dospělých do samostatného života. Také jsem byla ovlivněna svou babičkou, která dříve pracovala v dětském domově a mnohdy mi vyprávěla o své práci. Vzpomínala na příběhy dětí, se kterými se při svém působení v tomto zařízení setkala. Ze začátku jsem vůbec nemohla pochopit, jak mohou děti v dětském domově žít. Co to je za život, kde musí děti být bez rodičů? Postupem času jsem si na dětské domovy vytvořila odlišný názor a nyní jsem přesvědčena, že i zde se najdou děti šťastné a připravené pro budoucnost, s pozitivním pohledem na život a s vírou k založení vlastní „lepší“ rodiny.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se soustředím na charakteristiku dětského domova, právní úpravu, výchovu dětí, na život dětí v dětském domově. Přibližuji ekonomické zabezpečení dětí a problémy, které se vyskytují při odchodech mladých dospělých do samostatného života.

Pro praktickou část jsem zvolila metodu kazuistiky k popisu tří případů dětí, které vyrůstaly v dětském domově. Zaměřuji se na jejich život před umístěním do dětského domova, jejich vývoj v domově a jejich integraci do samostatného života. Popsané skutečnosti jsem získala z rozhovorů s pracovníky dětského domova, s pracovníky sociálně-právní ochrany dětí a studiem dokumentů.

Cílem mé bakalářské práce je přiblížit nejen fungování dětských domovů, ale především působení vychovatelů na děti a na jejich budoucí život, to, jak dokáží vychovatelé ovlivňovat postoje dětí a utvářet jim náhradní rodinné zázemí v kruhu dalších cizích příslušníků a pomoci jim vstoupit do samostatného života, kde jsou již odkázány samy na sebe.

K tématu jsem využila literaturu tuzemských i zahraničních autorů, internetové zdroje a informace získané z rozhovorů s pracovníky z dětských domovů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DĚTSKÝ DOMOV

Vyslovení slov „dětský domov“ v mnohých lidech vyvolává pocit úzkosti nad dětmi, kterým život nedopřál život v rodině. Každému vyvstane na mysl opuštěné dítě, které nikdy nepozná, co je rodičovská láska a rozmazlování od blízkých příbuzných. Klademe si otázku: „Proč je život tak nespravedlivý, když některým dopřeje krásné dětství v rodinném prostředí a některým jen život, kde stále bojují o své postavení a lásku?“ Na toto nikdo z nás odpovědět nedokáže. Pokud na problém nahlédneme i z druhé strany, uvědomíme si, že bez dětských domovů by tyto děti neměly nic. Byly by osamocené a bez prostředků. Dětské domovy jsou jakési záchrany pro děti, které měly smůlu a nemohly setrvat v rodinném kruhu. Můžeme být vděční za existenci dětských domovů a věřit, že vychovatelé a pracovníci z dětského domova alespoň z větší části nahradí to, o co byly tyto děti ochuzeny.

1.1 Charakteristika dětského domova

Právní úprava umístování, výchovy a péče o děti v dětských domovech je obsažena v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Z uvedeného zákona vyplývá, že dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umístovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Dítě může v ústavu zůstat do doby než dosáhne 19 let, byla-li mu prodloužena ústavní výchova nebo ochranná výchova nebo pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání, nejvýše však do věku 26 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

Ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, tedy i v dětských domovech, musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách,

jimiž je Česká republika vázána a vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku. Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.

Dětské domovy se do roku 2002 dělily na tzv. internátní a rodinné. Dne 1. 7. 2002 nabyl účinnosti zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, který stanovil internátním dětským domovům povinnost se transformovat na tzv. rodinný typ dětského domova, a to do dvou let od účinnosti zákona. (O. Matoušek, 2003)

Následující informace vychází z publikace od A. Škoviera (2007). Autora jsem doplnila o zjištění, které jsem čerpala z rozhovorů sociálních pracovníků z dětských domovů. V rámci transformace dětských domovů na zařízení „rodinného typu“ se děti rozdělují do několika rodinných skupin. Jedna rodinná skupina pojímá určitý počet dětí. Děti jsou umístovány do těchto skupin na základě sourozeneckých a přátelských vztahů, aby se jejich soužití co nejvíce přiblížilo k domácímu a rodinnému prostředí. Do každé skupiny je přiděleno několik vychovatelů, kteří se zde střídají. To znamená, že např. pět vychovatelů se v rámci směn střídá v jedné skupině, aby děti měly u sebe stále stejné osoby a nemusely si zvykat na někoho nového. Vychovatelé v rodinných skupinách zastávají funkci náhradního rodiče. Každé skupině je přidělen byt s kuchyní, obývacím pokojem, několika dětskými pokojíčky a dalším příslušenstvím. Vychovatelé společně s dětmi pravidelně uklízejí, perou, žehlí a vaří. K těmto domácím pracím mohou děti, pokud k tomu mají příležitost, přispívat prací na zahradě a pěstovat si své vlastní produkty. Dětské domovy mají svá hřiště, kde se děti mohou věnovat volnočasovým aktivitám. Mají zde vlastní řád, tak jako by byly v rodinném prostředí. Počet členů ve skupině a vychovatelů je odlišný v každém dětském domově, avšak dle Systému školských zařízení pro výkon ústavní péče vypracované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), který je k dispozici na internetových stránkách MŠMT by se děti měly do těchto skupin umísťovat v počtu 6-8 dětí.

Menší počet dětí ve skupině přináší samozřejmě pozitivní vliv na výchovu a vývoj každého dítěte. Díky menšímu počtu se i vychovatelé mohou více věnovat jednotlivým členům skupiny.

1.2 Důvody pro umístění do dětského domova

Důvody pro umístění do dětského domova jsou uvedeny v příslušných ustanoveních zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. V zákoně jsou rovněž stanoveny podmínky, za kterých obecní úřady obcí s rozšířenou působností podávají soudu podněty na opatření, týkající se výchovy dětí, mezi které patří např. návrhy na umístění dítěte do dětského domova, o nichž následně rozhoduje soud. Nejčastějšími důvody pro umístění jsou především zanedbávání výchovy, výživy, nízká sociální úroveň a špatná ekonomická situace rodiny, rozpad rodiny, její dysfunkčnost, ekonomické problémy spojené s nezaměstnaností, alkoholismem a často také psychické a fyzické týrání nebo zneužívání dětí.

Z rozhovorů se zaměstnanci dětských domovů vyplynulo, že se dětské domovy snaží o umístění do náhradní rodiny, zejména u mladších dětí, dovoluje-li to situace. U ostatních dětí, pokud to dovolují rodinné poměry. Dětské domovy umožňují kontakt dítěte s rodinou formou víkendových a prázdninových pobytů. Možnost návštěv dětí v dětském domově rodiče zpravidla nevyužívají.

2 ŽIVOT A VÝVOJ DÍTĚTE V ÚSTAVNÍ VÝCHOVĚ

„Po přijetí vstupuje chovanec do reedukačního procesu. Žije po určitou dobu v ústavu, chodí do školy, připravuje se na povolání, učí se žít jinak než dosud, vytváří si nové, společensky přijatelné perspektivy, učí se nový život žít tím, že ho žije. Pobyt v zařízení je pro chovance nová realita a každá realita je silný, ne-li nejsilnější výchovný faktor. Je důležité, aby chovanec toto období skutečně žil, aby se života vědomě účastnil, a ne aby období vyměřené reedukaci jen přečkal. Je to záležitost zejména vychovatelské profese a umění, aby pobyt v ústavu byl pro chovance školou nového života. Ředitel propustí chovance ze zařízení nebo z diagnostického ústavu, jestliže chovanec dosáhne zletilosti a pokud v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání. Dosažení zletilosti je snad nejčastějším důvodem k propuštění. Nebylo-li do zletilosti účelu ústavní nebo ochranné výchovy dosaženo a vyžaduje-li to zájem chovance nebo jsou-li pro to jiné vážné důvody, dá ředitel zařízení příslušnému soudu podnět k prodloužení ústavní nebo ochranné výchovy do jeho devatenácti let. Soud o tom musí vydat pravomocné rozhodnutí před nabytím zletilosti chovance. I po dovršení devatenácti let však může chovanec dobrovolně zůstat v zařízení, vyžaduje-li to jeho příprava na povolání.“
(Z. Švancar, J. Burianová, 1988, s. 203)

Následující informace mi byly sděleny sociální pracovníci z Dětského domova v Hranicích. Život v dětském domově některé děti berou jako trest, alespoň ze začátku jejich pobytu, protože nemohou být se svými vlastními rodiči nebo alespoň s jedním, ale mnohdy si neuvědomují, že pro některé z nich je právě život v dětském domově záchranou. Život v klinických rodinách by pro dítě, které by nebylo umístěno v dětském domově měl daleko větší negativní důsledky, než když je do dětského domova umístěno. Naopak některé děti svůj osud berou jako záchranu a nechtějí, aby je rodiče navštěvovali. Mnohým se již před návštěvou začínají objevovat jak psychické, tak somatické potíže. Před rodiči se schovávají. Pro takové dítě je zajisté lepší život v dětském domově.

2.1 Výchova a přístup pedagogů k dětem v dětském domově

Dětské domovy nesou morálně před celou společností stejnou odpovědnost za výchovu nezletilých, jakou za jiných okolností mají rodiče. Role, kterou dětské domovy v životě mladého jedince sehrávají, je komplikovaná skutečností, že v řadě případů nelze jen

překlenout a zahladit životní zkušenosti, které si dítě z předchozího negativně působícího nebo nedostatečně podnětného prostředí přineslo. Je třeba také usilovat o odstranění nedostatků v jeho sociálním a osobnostním vývoji, citlivě dítě připravovat a vést k překonávání problémů plynoucích z jeho společensky výjimečného postavení. Někdy je nutno i čelit případným dalším negativním tendencím ze strany rodičů, jejichž práva jsou sice nařízením ústavní výchovy a umístěním dítěte do dětského domova výrazně omezena, ale nikoliv zcela zrušena. Cílem vychovatelů je u dětí vytvoření nezbytných prvků, jako např. hygienických návyků, udržování pořádku, seznámení se s pravidly života kolektivu,... Jde také o vytvoření individuálního přístupu k jednotlivým dětem v domově na jedné straně a o systematické a plánovité vytváření kolektivu a jeho výchovu na straně druhé. Každý kolektiv, ať je jeho vnitřní atmosféra jakákoliv, na jednotlivce působí. Podle své kvality působí buď jako pomocník, anebo jako odpůrce výchovného personálu. Mínění kolektivu má často větší vliv na změnu nezletilého nežli mínění vychovatele. Emocionální argumentace je vlivnější než argumentace racionální, zejména u osob s negativními postoji, které mají být změněny. I uvnitř kolektivu zůstává každý subjekt individualitou. Individuální přístup k jednotlivci tedy nelze podceňovat. Dítě se mění pomalu, postupně a po čase je jeho charakteristika jiná než při nástupu. Výchovný postup s jednotlivcem i s kolektivem je třeba si rozmyslet, naplánovat. Čas od času je nutné se zastavit, zhodnotit výsledky a promyslet si další postup. Ve školní výuce není vždy účelné dbát na doplnění a prohloubení vědomostí a na zlepšení prospěchu. Často je účelnější věnovat pozornost zlepšení postoje ke škole a vztahu ke vzdělání vůbec, protože ten bývá zpravidla porušen. Věku neodpovídající znalosti a špatný prospěch jsou vlastně druhotným problémem. Úpravou hlavní příčiny postupně a snadněji mizejí. (Z. Švancar, J. Buriánová, 1988)

J. Čáp (1996) ve své publikaci uvádí, že je pro vývoj osobnosti velmi důležitá socializace. Socializace zdůrazňuje, že ve vývoji osobnosti dochází k tomu, že se jedinec učí žít mezi lidmi, vycházet s nimi, spolupracovat, žít v sociální skupině, vnímat a respektovat potřeby druhých, přizpůsobit se požadavkům, normám a zvyklostem skupiny, společnosti. Socializace probíhá po celý život. Důležitou složkou socializace je osvojení řeči, vědomostí a hodnot, sociálních dovedností. Dalším důležitým prostředkem je výchova a sebevýchova. Výchova se tradičně chápe jako záměrné a k určitému cíli směřující působení dospělých na děti s použitím určitých výchovných prostředků a metod (např. přesvědčování, odměny a tresty). Výchova a sebevýchova jsou tedy důležitým

momentem ve vývoji osobnosti. Dalším prvkem je kladný emoční vztah k dítěti, láska k němu, jeho akceptování vychovateli je základní podmínkou příznivého rozvíjení osobnosti vcelku i všech jejích subsystémů. Dle L'. Klindové, E. Rybárové (1974) má výchova ve vývoji člověka mimořádnou úlohu. Může rozhodnout o tom, jak se uplatní, rozvinou anebo potlačí jeho vrozené předpoklady, ba může mít v kladném i záporném smyslu vliv též na aktivitu dítěte.

Z výkladu vychovatelů a ředitelky Dětského domova v Hranicích je zřejmé, že se při své práci v mnoha ohledech musí řídit zákony a danou metodikou, která vnáší do domova určitý řád a která je potřebná pro výchovu a soužití většího počtu osob. Je také potřebné do výchovy vkládat cit, lásku a pohlazení. Vychovatelé nebo jiní pracovníci působící v dětském domově se snaží dětem vše poskytnout. Díky citu dětem nahrazují lásku a stabilní emoční vývoj, který nemají ze strany rodiny. Pracovníci by si k dětem z profesionálního hlediska neměli vytvářet pevný citový vztah, avšak z praktického hlediska je to nemožné. Vychovatelé s dětmi tráví pracovní čas, někdy i svůj volný čas, neboť společně jezdí na výlety nejen do tuzemska, ale také do zahraničí. Pomáhají jim s denními činnostmi, s jejich trápením. Pracovníci vnímají děti z dětského domova jako své „druhé“ děti, o které se starají a sdílejí s nimi jejich životy. Tyto děti již zažily dost neštěstí, tak jim nechtějí odepírat to, co jim mohou poskytnout. Vědí, že pro některé děti je těžké, když se díky těmto osobním kontaktům přimknou ke své oblíbené vychovatelce, ale nelze jim odepírat něco, co je pro téměř každého z nás přirozené, a tím je láska k blízké osobě.

2.2 Role pedagogů, vztahové vazby

„Obecně jsou pomáhající profese přitažlivé pro lidi, kteří mají velmi silnou rodičovskou složku osobnosti. Někteří psychoanalytici soudí, že je to zejména mateřská složka osobnosti (a to i u mužů), která motivuje k pomáhajícímu, podpůrnému postoji.“ (O. Matoušek, A. Kroftová, 1998, s. 243)

Je obecně známo, že role pedagogů má částečně nahradit rodiče. Avšak je velice těžké navázat tento vztah, neboť každé dítě nemusí mít ke každému pedagogovi citovou vazbu, nebo k němu nemá žádnou vazbu. Také střídání pedagogů se může jevit jako citově náročné pro některé z dětí. Jak chcete vysvětlit dítěti, že se v noci nemůže přitulit ke své oblíbené vychovatelce, protože právě nemá službu a jde ke své vlastní rodině? Stejně tak

to musí být obtížné pro pedagogy. Jistě si vytvoří k některým dětem velice vřelý vztah a musí od nich každý den odcházet a žít s vědomím, že jim nemůže nabídnout víc. Každé dítě má touhu k někomu patřit, s někým blízkým trávit svůj volný čas, někomu se svěřovat a dávat mu najevo svou lásku. Z poskytnutých informací od vychovatelů z dětských domovů je zřejmé, že plno dětí v dětských domovech přijde za vychovatelem či vychovatelkou a dožaduje se objetí nebo přitulení. Ne každé dítě je takové, ale většina dětí osobní kontakt vyžaduje. Některým dětem vyhovuje pouze přítomnost vychovatelů, jiní dávají přednost ostatním dětem, které začnou brát jako sourozence.

V mnoha případech se stává, že mezi sebou děti bojují o přízeň některého vychovatele. Žárlí na ostatní a chtějí být s vychovatelem sami, aby jim do toho ostatní děti nevstupovaly. V tomto případě jim vychovatelé vysvětlí, že nelze věnovat svou pozornost pouze jednomu dítěti, když žijeme v jedné bytové jednotce s dalšími 6 dětmi. Je třeba se zaměřit na chování daného dítěte, aby nenarůstala agresivita vůči ostatním členům skupiny. Je důležité dát najevo, že pro vychovatele je dítě důležité, ale že jsou v domově i ostatní a nelze upřednostňovat jedno dítě před druhým. Děti by nemusely zvýšenou náklonnost k druhému akceptovat a mohlo by docházet ke sporům a pocitům, že ostatní děti nejsou žádané. Takové případy najdeme i v rodinách, když k dítěti přibude další člen. Obvykle starší dítě žárlí a všemožně bojuje o přízeň rodičů nebo alespoň jednoho z rodičů.

„Skutečný domov dítěte je domovem bez jakékoli potřeby to navenek deklarovat. Definuje jej emocionální i právní vztah rodičů a dítěte, dále je určován biologickou, kulturní i pobytovou kontinuitou – společným bydlištěm. Zato dětský domov tzv. rodinného typu je navzdory tomu, že proklamuje náhradu skutečného domova, tak vytváří pouze iluzi reálného domova. Je jen jakousi protézou.“ (A. Škoviera, 2007, s. 115)

Domov je sice jakousi protézou, ale pro mnohé děti je to jediný způsob, jak zažít pěkné dětství. Mnohé děti se rády navracejí zpět do dětského domova, pyšní se svými úspěchy a vzpomínají na život v dětském domově velmi kladně.

3 RODINA A DOMOV

Když se řekne „domov“, každý z nás by ho nejspíš popsal jinak a svými slovy, ale budu se opírat o definici Z. Matějčka (1994), neboť jeho výklad pojmu „domov“ je mi velice blízký. Domov pro nás znamená místo, kde jsou „naši“. Místo, kde jsou naši lidé, ti kdo k nám patří a k nimž patříme my. Místo, kde jsme přijímáni takoví, jací jsme. Kde se nemusíme přetvařovat, kde nemusíme nic předstírat, ba dokonce kde ani nesmíme nic takového dělat. To bychom kazili domov sobě i druhým. Z vědomí, že jsme přijímáni, plyne pak pocit jistoty a bezpečí. Domov je přístav, kam se můžeme vracet z dobrodružných výprav do světa. Místo uklidnění a odpočinku, místo spočinutí v biblickém slova smyslu. Zaslouží si tedy největší úctu a ochranu. Dobrý domov má naději předávat se z generace na generaci. Zmiňované slovo „naši“ jsou podstatnou složkou našeho domova. Od nich jsme také slyšeli to slovíčko „domov“ a „doma“ dávno předtím, než jsme se sami naučili mluvit. A oni nám také předznamenali jeho obsah, předznamenali náš pojem domova. Kolikrát dítě, které ještě ani nezačalo žvatlat, slyší od mámy, že čeká, „až táta přijde domů; že půjdou „domů“ z venku, protože je zima; atd. Avšak lidé jsou tu důležitější než místo. Lidské vztahy jsou tu důležitější než kdovíjaké známky blahobytu. A co děti ve svém domově získaly, to mají tendenci předávat dál.

Z tohoto výkladu vyplývá, že i v dětském domově se děti mohou cítit jako doma. V dětském domově mají veškerý komfort. Vychovatelé dětem poskytují veškerou péči, která je pro vývoj dětí důležitá. V domově mají sociální jistotu a zázemí.

3.1 Rodina

Jak uvádí Z. Matějček (1994), na otázku, co je to rodina, nám jinak odpoví právník, jinak sociolog, jinak demograf nebo národohospodář. Ale co nám k tomu řekne dítě samo, či co by nám řeklo, kdyby to dovedlo vyjádřit naší dospělou řečí? Musíme se ho ptát trochu oklikou, tj. psychologickým rozbořením jeho vlastních spontánních nebo navozených projevů. A co z pozorování vyplývá? Předně základní poznatek, že z hlediska dítěte nejsou vnější znaky rodiny příliš důležité. Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice. Rodina je také nejpřirozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní psychické potřeby dítěte a je modelem mezilidských vztahů,

kteřé si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny vztahy další, do nichž samo vstoupí. Pro dítě je podstatné, aby se ve společnosti „svých“ lidí cítilo v bezpečí. Potřeba životní jistoty je zřejmě potřebou nejvýznamnější. Ještě dávno předtím, než má pro jednotlivé „své“ lidi nějaké pojmenování, poznává, na koho je spolehnutí a s kým je mu dobře. A podle úrovně jistoty, kterou zažívá v celém svém rodinném společenství, si vytváří jistotu svou, tedy sebe-jistotu – sebevědomí. Je tedy jasné, že v různých rodinách mohou být podmínky pro utváření sebevědomí dítěte velmi různé. Dala by se sestavit celá škála, od velmi dobrých až po velmi špatné. Dítě dokáže při konfliktech rozlišit, co je jenom zlost a co nepřátelství. Poznává, co je dotčenost a trucování a co škodolibost, podřeh, zlá vůle. Ale není mu dobře, jestliže cítí chlad, lhostejnost, ne-lásku, nepřátelství. Pak ztrácí jistotu. Rodina by měla tedy znamenat pro dítě základní životní jistotu.

Z výše popsaného mohou tedy i lidé v dětském domově zastávat funkci rodiny, pokud dítě cítí, že uvnitř tohoto společenství je mu dána jistota a pocit bezpečí.

3.2 Održení od rodinné jistoty

Pokud však nastane situaci, kdy dítě v rodině nemůže setrvat a je umístěno do dětského domova, nastává v dítěti zlom. Do této doby vědělo jaká je jeho pozice v rodině, vědělo, kdo je jeho rodič a přes všechny útrapy mohlo být emočně závislé na svých rodičích. Nyní je ze svého rodinného prostředí vytrženo a umístěno mezi spoustu nových lidí, jak dětí, tak pracovníků dětského domova. Podle zkušeností vychovatelů dětských domovů každé dítě održení od rodiny prožívá rozdílně a u každého závisí na mnoha faktorech, např. z jaké rodiny pochází, jaký vztah byl mezi dítětem a rodiči, jaká je jeho emoční stránka, charakterové vlastnosti a v jaké míře došlo k jeho zanedbání v rodině. Každé dítě reaguje na nové prostředí jinak, avšak každé je vystrašené, zmatené, zranitelné a integrace do daného společenství probíhá různě a v různých časových délkách.

3.3 Navrácení jistoty a osobnostní rozvoj dítěte v dětském domově

Vychovatelé dětských domovů uvádějí, že děti, které přicházejí do dětského domova mnohdy neovládají základními činnostmi, které se učí děti od malinka jako je např. držení příboru, stolování, uklízení, vytváření hygienických návyků a spousta dalších. Pracovníci dětského domova jsou mnohdy překvapeni, jak jsou některé děti zaostalé a jejich psychický vývoj je na nižší úrovni, než odpovídá jejich věku. Některé děti se vše učí od začátku.

Vychovatelé tak věnují těmto dětem dvojnásobnou pozornost a péči, aby se začlenily do společenského života a naučily se všemu, co se v původní rodině nenaučily. Avšak důležité je věnovat pozornost všem dětem a posilovat tak jejich duševní rovnováhu.

Pocit domova vytváří soubor věcí, k nimž má člověk osobní vztah. Ústav by měl této potřebě maximálně vycházet vstříc a umožnit dětem zařídit si svoje území podle svého přání a vkusu, samozřejmě s vyloučením předmětů, jež mohou dítě nebo jeho spolubydlící ohrozit. (O. Matoušek, 1995)

Důležité pro pozitivní vývoj dítěte je dle Z. Matějčka (1994) uspokojování základních psychických potřeb dítěte. Uvádí jich celkem pět:

- Potřeba náležitého přísunu podnětu zvenčí.
- Potřeba smysluplného světa.
- Potřeba životní jistoty.
- Potřeba vlastní společenské hodnoty.
- Potřeba otevřené budoucnosti.

Matějčkovu členění duševních potřeb jsem použila ve spojitosti s uspokojováním základních duševních potřeb dětí v dětských domovech.

1. Potřeba náležitého přísunu podnětu zvenčí – aby se centrální nervový systém dítěte mohl naladit na patřičný výkon, musí být svým způsobem „bombardován“ podněty z okolí. Musíme si s dítětem povídat, mazlíme se s ním, děláme mu legraci a zábavu, hrajeme si s ním a dovádíme, to je báječná, jedinečná vývojová stimulace.
2. Potřeba smysluplného světa - aby se z podnětů staly poznatky a zkušenosti, musí být v podnětech nějaký řád a smysl. To je základ veškerého učení. A tak je třeba dát najevo, že z určitých aktivit máme velikou radost. Musíme dítěti ukázat, že se učí pro radost naší i svou.
3. Potřeba životní jistoty – nejvydatněji se naplňuje v citových vztazích k lidem, kteří jsou kolem a kteří k nim patří. Vychovatel by měl dát dítěti najevo, že si za nim může vždy přijít pro radu, pro pohlázení a že i když má na starost jiné děti, je ono to, které, když bude potřebovat a bude mít nějaký problém, vždy si na něj udělá čas. Dát mu najevo, že je pro něj důležité.

4. Potřeba vlastní společenské hodnoty - potřeba být uznáván a oceňován, či prostě přijímán. Vědomí této hodnoty bývá označováno jako „identita“, čili vědomí vlastního já, neboli sebe-vědomí. To se má samozřejmě utvářet zdravě, což znamená, že ten, kdo má dost jistoty sám v sobě, může být oporou i druhým.
5. Potřeba otevřené budoucnosti – jinak řečeno, životní perspektivy. Uspokojení této potřeby umožňuje žít v čase, od minulosti do budoucnosti, na něco se těšit, k něčemu směřovat, o něco se snažit. Děti přicházející do dětských domovů mnohdy pojem budoucnosti teprve pracně, ale s nadšením objevují. Například v létě zavaří ovoce, aby ho měli na zimu, letní dovolená u jezera, peníze si nosí do spořitelny, aby si mohly za ně něco koupit, když si ušetří, to vše prožívají jako novinku, kterou teprve musejí zabudovat do systému svých zkušeností.

3.4 Návštěvy rodinného prostředí a působení na dítě

Z rozhovorů s vychovateli z dětských domovů byly zjištěny následující informace. Některé děti umístěné do dětského domova si toto umístění vykládají jako negativní zaměření proti nim samotným. Tzn. cítí, že něco udělaly špatně, že se něčím provinily a proto byly odebrány od rodičů. Přesto všechno, že rodiče pochybili ve svých rodičovských povinnostech nebo se provinili trestnou činností, děti většinou kladnou vinu na svá bedra. Některé z dětí se k rodičům rády navracejí, i když se o ně v průběhu návštěvy nikdo nestará. Mnozí z dětí mají rády své rodiče, jako by se nic nestalo a snaží se, aby je rodiče přijali zpět do rodiny, přitom nevidí, že jediný, kdo se musí změnit, je rodič. Mnohdy si nechtějí připustit, že to není vina dětí, ale vina jejich nejbližších. Rodiče mnohdy finančně nepřispívají na výchovu v dětském domově a nijak se nestarají o jejich další potřeby.

Při návštěvách v rodinném prostředí se dětské domovy potýkají s tím, že o dítě nikdo nejeví zájem. Někteří rodiče si své děti berou na víkendy, ale jedinou snahou rodičů a očekáváním je přežití návštěvy a umístění dítěte zpět do dětského domova. Děti se pak navrací zpět a svým vychovatelům popravdě nesdělí, jak prožily návštěvu. Vytvářejí si smyšlené příběhy. Jde spíše o jejich touhy a představy o fungující rodině. Jde o snahu o vytvoření si ideálního domácího prostředí a zázemí a úniku od skutečnosti. Děti si nechtějí připustit, že o ně rodiče nejeví zájem, nemají snahu je sociálně a ekonomicky zabezpečit nebo dokonce dávají přednost alkoholu a drogám před bytostí, kterou sami

stvořili. Většina z dětí se svěří až svému kamarádovi, jaké to opravdu bylo na návštěvě u rodičů. Na druhé straně některé děti nemají zájem o návštěvy své rodiny a návštěva u rodičů dětem vyvolává psychosomatické potíže. V takových případech se děti do rodin nepouští.

3.5 Reakce okolí na děti z dětských domovů

Obecně vzato naše společnost stále trpí předsudky, které v naší společnosti byly a naše společnost se s nimi bude potýkat i nadále. Většinou mladí se již od těchto předsudků distancují, ale lidé starší stále spojují děti z dětských domovů s kriminální činností. Také věří, že tyto děti mají větší sklon k užívání psychoaktivních látek a k dalším činnostem vybočujícím z norem dané společnosti. Je velice smutné, že se najde většina lidí, kteří děti z dětského domova posuzují podle rodičů. Zastávají názor, že jací byli rodiče, takoví budou i jejich děti. Nedávají dětem šanci, aby jim ukázaly, že opak je pravdou. Jak takové dítě může bojovat s dospělým, když nemá sebemenší šanci mu dokázat, že je dobrý člověk a výchova v dětském domově není stigma zlého a zkaženého člověka? Ve škole jsou tyto děti přijímány velice kladným způsobem svými spolužáky, kteří jsou zváni do dětského domova na oslavy kamarádových narozenin.

4 PŘÍPRAVA DÍTĚTE NA ODCHOD Z DĚTSKÉHO DOMOVA A SAMOSTATNÝ ŽIVOT

Pracovníky dětských domovů mi byly poskytnuty informace o přípravě dětí na odchod z dětského domova. Každý domov má svá specifika a vnitřní řády, každý z nich využívá různé formy finančních podpor nebo vyvíjí různé aktivity pro své děti, ale základní fungování domovů a snaha o pozitivní vývoj dětí je u všech domovů stejná.

Děti jsou připravovány na odchod v mnoha oblastech. Domovy se snaží co nejlépe děti připravit na zvládnutí běžných situací v rodině. K dlouhodobé přípravě patří zejména rozvíjení praktických činností. V rámci svých rodinných buněk se učí fungování společného soužití, výchově k toleranci a všem domácím pracím. Většinou mají stanovený harmonogram, kde jsou popsány činnosti, které má dané dítě v určitý den vykonat. Díky těmto činnostem se děti učí odpovědnosti. Děti si také zkoušejí cestování dopravními prostředky, nejprve s dohledem, později samy, aby si zkoušely samostatnost. Některé domovy se zapojují do projektů v rámci pomoci handicapovaným dětem. Je důležité ukázat dětem, že osud nebyl nespravedlivý pouze k nim a naučit je pomáhat druhým.

Vychovatelé a ostatní pracovníci jim také pomáhají s výběrem zaměstnání. Naslouchají jejich požadavkům a přáním a diskutují s nimi o možných a třeba i schůdnějších řešeních. Většina vychovatelů může stejně jako rodič posoudit, co by pro dítě bylo vhodné, na co má předpoklady a co by dítě mohlo zvládnout. Za celou dobu života stačili jistě vychovatelé vyzorovat a rozpoznat mnoho skutečností, které se týkají dítěte. Některé domovy spolupracují s psychologem, který pomocí testů doporučí dítěti, jaké zaměstnání by pro něj bylo nejvhodnější. Především je důležité nepřeceňovat schopnosti dítěte. Neměli bychom dítě přihlásit ke studiu na střední škole, pokud víme, že toto studium bude zvládat s obtížemi a možná jej vůbec nezvládne. Pro tyto děti je důležité mít alespoň výuční list, aby se mohly po odchodu z domova začlenit do pracovního života.

Z. Švancar a J. Burianová (1988, s. 87) uvádějí thesi Kleinové, která se zabývá profesní orientací dětí a uvádí: „... zaměření výchovy k volbě povolání v dětských domovech bude potřebné orientovat na profese, které nevyžadují v čase profesionální přípravy náročnější vzdělávání. Při tom bude potřebné si všimnout a vědět o lepší úrovni všeobecných schopností u některých jedinců z dětských domovů a podle toho je včas diferencovat také z hlediska

výchovy k volbě povolání; vést je k zájmu o náročnější profese, podporovat zájem o učení, dosahování lepších výsledků ve škole.“

4.1 Ekonomické zabezpečení dospělého klienta při odchodu z dětského domova

Dětské domovy využívají projekty, které jsou realizovány na území ČR za účelem pomoci integrovat jedince do společnosti. Např. využívají Nadačního fondu manželů Livie a Václava Klausových. Zde využívají projektu „Startovné do života“. Dle internetových stránek Nadačního fondu Livie a Václava Klausových je cílem projektu pomoci dětem z dětských domovů při jejich přípravě na vstup po opuštění dětského domova, přispět k osamostatnění a nalezení vlastní cesty. Dále by měl projekt děti motivovat k dobrým výsledkům ve studiu v činnostech ve volném čase. Vedle každoročního pevného vkladu z prostředků dárců přispívá nadační fond vybraným dětem také motivačním bonusem. Prioritou je vzdělání (např. zlepšený prospěch apod.), dalšími kritérii jsou chování v dětském domově a mimoškolní aktivity (jazykové a hudební vzdělávání, sport, účast na soutěžích). Motivační bonus bývá vyplácen k 1. září každého roku, vždy po předchozím návrhu ze strany opatrovníka dítěte ustanoveného soudem (většinou zaměstnanec dětského domova). Dětské domovy mohou do tohoto projektu přihlásit své děti. K účasti na projektu je možno navrhnout jen děti z dětských domovů, které k určitému dni nebudou zletilé a v roce, kdy je možné o tento projekt požádat, musí dovršit nejméně 14. rok.

Dalším projektem, do kterého se mohou zapojit lidé na internetových stránkách šance, je projekt „Dejme šanci dětem“. Jde o výchovně-vzdělávací projekt Nadace Terezy Maxové nabízející potenciálním dárcům možnost přispět libovolně vysokou finanční částku na potřebu či přání konkrétního dítěte. Jako ideální formu projektu zvolila nadace virtuální dětský domov v němž se nacházejí dětské pokojíčky. Každé z nich obývá jedno dítě. Dítě zde vyloží svůj životní příběh a žádá o finanční podporu na svůj sen, např. finanční obnos na řidičský průkaz, vzdělávací kurzy, pracovní pomůcky či přístroje pro výkon budoucího povolání, apod.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, dále uvádí, že dítěti, které po dosažení zletilosti odchází ze zařízení, se podle

skutečné potřeby v době propuštění a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě nejvýše 15 000 Kč.

4.1.1 Klienti po odchodech z dětských domovů a pomoc z vnějšího prostředí

V příslušných ustanoveních zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se uvádí, že se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce a 2 roky následující po opuštění zařízení je dítěti zajišťována pomoc při řešení tíživých životních situací.

Zástupce ředitele Diagnostického ústavu Dobřichovice T. Řezníček (UN č. 6/2008) se zabývá problémy, které přináší ukončení ústavní výchovy, přičemž ne všechny jsou v české legislativě i praxi dostatečně konkrétně ošetřeny. Tvrdí, že žádný z nás a málokterá rodina řeší neřeší odchod svých dětí do samostatného života tak, jak výše popisuje zákon. Mladí lidé stojí před zásadní změnou: přecházejí z plného zabezpečení do nulové péče. A to za situace, kdy žili dlouhodobě mimo rodinný systém a často jim chybí jakékoli zázemí – rodina se o ně naprosto nezajímá. Je přesvědčen, že dítě, které opouští dětský domov, proto musí mít určitou dobu možnost a především jistotu, že se má kam vracet, ptát se a dostávat odpovědi. Zákon by ji měl lépe specifikovat.

Následující poznatky jsou čerpány metodou volného rozhovoru od sociálních pracovníků a vychovatelů z dětských domovů, kteří se podílejí na výchově a přípravě odchodu svých dětí.

Všichni oslovení pracovníci se shodli na jedné věci - dnešní společnost není připravena na pomoc dětem, které odcházejí z dětských domovů, neboť finanční prostředky jsou značně omezeny a nelze dítěti zabezpečit po odchodu zázemí, které by mu dopomohlo navrátit se bez problémů do společnosti. Výše zmiňovaná finanční pomoc je pro mnohé značná částka peněz, avšak neřeší problém dítěte, které odchází z dětského domova. Dítě většinou dostává peněžitou pomoc, která mu byla naspořena z dávek, ostatních příspěvků a z nadačních fondů, ale nepokryje náklady spojené s vydáním, které dítě bude mít při zajišťování bydlení, překlenutí období, kdy je bez práce a dalších výdajů spojených s životem. Největší problém vidí v bydlení. Některé domovy získaly dotace na výstavbu domů, které slouží dětem odcházejícím z dětského domova do samostatného života a tím jim pomáhají překonat nejtěžší období, kdy jsou odkázány pouze samy na sebe. Avšak je málo takových domovů, které mají možnost a prostředky takové výhody klientům

zajistit. Domovy, které nemají to štěstí, mohou dětem poskytnout finanční pomoc uspořeno jim v období jejich pobytu v ústavě. Děti se samozřejmě v domově učily hospodařit s penězi, avšak něco jiného je nechat jim finanční prostředky, aby s nimi samy nakládaly dle svého uvážení a zvolily správnou formu investice a rozdělily si peníze tak, aby s nimi přežily. Pracovníci se také snaží s dětmi hledat vhodné místo, které by jim usnadnilo vstup do samostatného života. Vychovatelé s dětmi obcházejí úřady práce, absolvují s nimi pracovní pohovory, pokud si to ovšem děti přejí a snaží se jim nacházet prostřednictvím internetové i jinak dostupné pracovní inzerce místo, které by bylo pro dítě vhodné. Avšak mnozí po nástupu do zaměstnání zjišťují, že tento svět je jiný, než ten, ve kterém doposud žili a mnohdy neustojí tlak a zodpovědnost, která je na ně kladena. V této fázi své pracovní pozice opouštějí a navracejí se zpět do dětských domovů za pracovníky a žádají je o pomoc. Mnohdy jim pracovníci vycházejí vstříc a snaží se jim pomoci opět nacházet pracovní místo. Někteří, avšak je jich opravdu málo, se práci snaží nalézt bez cizí pomoci. Dosud nebyly děti zvyklé si zařizovat vše sami. Pracovníci v období pobytu dítěte v dětském domově zařizovali veškerou administrativu, i když se snažili zapojovat do této činnosti i děti. Děti s vědomím, že se v bezradné nebo jakékoliv tíživé situaci na vychovatele mohou obrátit, si navykly těmto možnostem a nyní jen těžko získávají něco bez cizí pomoci. Jak již bylo zmíněno, orgány sociálně-právní ochrany dětí by jim měli poskytovat jak poradenskou pomoc, tak zajišťovat práci a bydlení. Avšak mladí dospělí se přesto obracejí na pracovníky, se kterými vyrůstali v zařízení.

4.2 Začlenění se do sociálního prostředí a společenského života

Mladí dospělí se po odchodu z ústavních zařízení ocitají v nové situaci, která pro ně byla dosud neznámá. Musí se o sebe začít starat sami. Jejich životní situace je však determinována předchozím pobytem v ústavním prostředí (dětském domově). V důsledku dlouhodobého pobytu se u nich může projevit tzv. syndrom ústavní závislosti, kdy se klient adaptuje na umělé ústavní podmínky doprovázející sníženou schopností adaptace na civilní život. V ústavu má zajištěnou stravu, finance, má zajištěný denní režim a ubytování. Mladí dospělí pak nejsou schopni uspokojovat své životní potřeby samostatně a jsou naprosto závislí na jiných osobách. (O. Matoušek, A. Kroftová, 1998)

Ředitelkou dětského domova v Hranicích mi bylo sděleno, že většina dětí nemá žádné rodinné zázemí. V tomto případě děti nastupují do života samostatně. Začíná nová etapa

života, ve které jim už nebudou jejich záležitosti zajišťovat pracovníci domova, ale vše bude na jejich vlastních bedrech. Musí být velice stresují, když víte, že na vše budete sami. Mnohdy si to děti neuvědomují, protože spoléhají na vychovatele, kteří jim vždy pomohli. Sice děti byly po celou dobu v domově připravovány na reálný život, ale ať dělaly cokoli, mohly se vždy obrátit na pomoc k někomu z domova. Nyní se budou muset odpoutat od závislosti na druhých lidech a jejich pomoci a naučit se zvládat situaci samy bez pomocné ruky. Musí to být velice obtížné, neboť každé dítě žijící v rodině se i v následujících letech, kdy opustí domov a postaví se na vlastní nohy, vrací domů a žádá o pomoc rodiče a pokud nežádá, žije s vědomím, že má možnost se na rodiče v jakékoliv situaci obrátit. Děti z domovů se mnohdy také navrací za pracovníky domovů a žádají o pomoc, ve většině případů s hledáním práce a bydlení. Z výkladů mnohých sociálních pracovníků či vychovatelů je zřejmé, že se k těmto jedincům neotáčejí zády a snaží se jim poskytnout pomoc. Avšak nesmíme zapomínat na to, že jejich práce v domově stále pokračuje, nové děti přicházejí do dětského domova a potřebují jejich péči. Tedy děti, které odešly z domovů nemohou očekávat, že se jim denně budou věnovat a jednat za ně ještě několik let. Je to velice složité, protože vychovatelé a pracovníci z domovů vědí, že jim poskytnou veškerou péči, kterou jim mohli věnovat a nyní je musí ze dne na den „vystěhovat“ a vhodit je do reálného života, i když jsou mnohdy přesvědčeni, že to samy nezvládnou.

Sociální pracovníci mladým dospělým pomáhají hledat bydlení. Jde především o ubytovny, podnájmy, v lepších případech vlastní byt. Některé z dětí končí v domech na půli cesty. Jde o nestátní nezisková zařízení, ve kterých jedinci nacházejí přechodné bydlení, nejčastěji v délce jednoho roku. Stává se také, že mnozí neustojí pravidelnost placení nájmu a vyhledají azylový dům. Mnozí se také navrací zpět do své původní rodiny.

4.2.1 Dítě navracející se zpět do rodinného prostředí

Z informací vycházejících od vychovatelů dětských domovů je zřejmé, že děti, které odcházejí do své původní rodiny mnohdy vědí, že jejich život nebude v rodině nejtěšnější, ale i přesto si tuto cestu vyberou. Je mnoho důvodů, proč se uchýlí k tomuto rozhodnutí a jedním z nich je strach o budoucnost. Nejistota v nalezení práce a bydlení je zcela ovládne. Za další je to představa samoty, která v nich nahání obavy a úzkost. Některé děti téměř celý život žily v kruhu několika dětí, navázaly přátelské i nepřátelské vztahy. Každý den je obklopovaly nejen děti, ale i dospělí, u kterých mohly najít útěchu,

pomoc i pohlazení a nyní se mají zapojit do života samostatně. To si raději vyberou život v původní rodině, kde budou mít alespoň malou část sociální jistoty. V mnoha případech se stává, že veškeré své úspory, které obdržely po odchodech z dětských domovů dají právě rodičům, kteří se o ně za celý svůj život nestarali.

Zástupce ředitele Diagnostického ústavu Dobřichovice T. Řezníček (UN č. 6/2008) uvádí, že úspěšnému odchodu může napomoci už samo nastavení ústavního zařízení, kdy smyslem práce musí být úsilí k návratu dítěte do vhodného rodinného prostředí, jehož úlohu – pokud je funkční – ústav nedokáže ani při nejlepší vůli nahradit. Je potřeba, aby se součástí práce dětského domova stala spolupráce s rodinou, a to už během pobytu dítěte v domově. Rodina tak získává šanci nalézt důvěru k ústavnímu zařízení a jeho personálu jako k někomu, kdo jim nechce dítě vzít, ale naopak pracovat na tom, aby se mohlo vrátit. Na takové důvěře pak lze postavit úspěšné doprovázení rodiny obtížemi, které po návratu dítěte pravděpodobně nastanou. Už krátce po zahájení ústavní výchovy je vhodné začít pracovat na udržení, případně navázání vztahů dítěte s jeho blízkými. Rozhovor s pracovníky z dětských domovů však ukázal, že je spolupráce s rodinou mnohdy neúspěšná, protože se rodiče o děti mnohdy nezajímají.

4.3 Pracovní zařazení

Pracovníky dětských domovů mi byly poskytnuty níže uvedené informace a údaje. Dětské domovy se snaží spolupracovat s podnikatelskými organizacemi, které jim umožňují prázdninové brigády, kde si děti mohou vydělat nějaké peníze. Učí se tímto začleňovat se do pracovního procesu a poznávat hodnotu peněz. Některé organizace, které sponzorují dětské domovy, v případě potřeby a možností, zajistí pracovní místo pro děti, které ukončí přípravu na povolání. Pro samotné děti je nesnadné si hledat práci a proto využívají pomoci sociálních pracovníků dětských domovů s nalezením pracovního místa. Po odchodu z dětského domova má mladé lidi na starosti sociální kurátor, pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ale děti se na ně mnohdy neobracejí, neboť k nim nemají žádné vazby, proto žádají o pomoc pracovníky dětského domova, ve kterém vyrůstaly.

Ředitelkou Dětského domova v Hranicích mi byly sděleno, že za období roku 1999 – 2007 odešlo celkem 17 dětí. Čtyři z nich odešly bez ukončení přípravy na povolání. Odmítly smlouvu mezi dětským domovem a jimi a v den svých osmnáctých narozenin odešly. Dvanáct dětí ukončilo pobyt v domově, až po dosažení výučního listu a jedno dítě

po získání maturitního vysvědčení s přijetím k bakalářskému studiu. Ze třinácti dětí, které ukončily učební obor, se jedenáct vrátilo zpět ke své původní rodině, dvěma pracovníci domova pomáhali vyřídit bydlení v domě na půli cesty. Několik z nich se pokusilo pracovně zařadit. Je vždy obtížné dopředu říci, komu se to podaří a komu ne. Záleží na dalších okolnostech, např. jaké party se dítě uchytí, jak mu pomůže jeho blízké okolí či přátelé, zda má nějaké sociální zázemí a jak je jedinec silný, aby situaci zvládl.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 KAZUISTIKA

Pro praktickou část bakalářské práce jsem se rozhodla použít metody kazuistiky. „Kazuistika je systematické zkoumání jednotlivce prostřednictvím pozorování a rozhovoru, umožňující detailní poznávání chování, vývoje a rozvoje jeho osobnosti. Získané poznatky nelze zobecnit (generalizovat).“ (M. Musilová, 2003, s. 10)

Podklady pro případy uvedené v práci jsem čerpala z rozhovorů se sociálními pracovníky dětských domovů, pracovníky z odboru sociálně-právní ochrany dětí a z dokumentů vedených dětským domovem. Popisuji tři případy dětí, které vyrůstaly v dětském domově. Kazuistiky jsou zaměřeny na identifikaci problémů, osobní anamnézy, školní anamnézy, zabývají se změnami osobnosti spojenými s přechodem do dětského domova, poskytují zprostředkování informací sociálních pracovníků a vychovatelů, kteří se podíleli na vývoji a životě dětí a uvádí prognózu dalšího vývoje.

5.1 Případová studie rodiny K

Chlapec Karel, který vyrůstal od svých 4 let v dětském domově se po odchodu z dětského domova úspěšně začlenil do společnosti a v dnešní době je zaměstnán v prestižní firmě. Je ženatý a žije spořádaným životem.

Rodinná anamnéza

Rodiče byli zprvu obyčejná rodina se svými problémy. Otec (nar. 1955) ještě nenarozeného Karla byl vážený muž, který měl velmi náročnou práci a zastával významnou funkci. Karlova matka (nar. 1956) byla žena v domácnosti, ale trpěla nepochopením ze strany manžela a jeho častou nepřítomností a mnohdy i nezájmem o její osobu i rodinu. Tyto problémy řešila prostřednictvím alkoholu. Jejich manželství nebylo zcela harmonické. Jednoho dne zjistila, že je těhotná a rozhodla se, že si dítě ponechá, neboť doufala, že dítě pomůže jejímu manželství k utužení a ke sblížení s manželem. Ovšem po narození Karla se v manželství nic nezměnilo. Když otec přišel z vážných nejmenovaných důvodů o práci, začal holdovat alkoholu a doma se zdržoval zřídka. Manželka velice trpěla a nastala doba, kdy byl pro ní Karel přítěží a začala se na něj dívat jako na zlo, které zapříčinilo rozvrat jejího manželství. Rodiče Karla se rozvedli. Matka o Karla nejevila žádný zájem, nechávala ho o samotě doma a otec již byl ve fázi, kdy ho nezajímalo nic jiného, než alkohol. V této době do rodiny docházela pravidelná kontrola z oddělení péče o dítě,

jelikož péče o chlapce nebyla v pořádku. Situace v rodině se neměnila, proto byla chlapci soudem nařízena ústavní výchova. Karel byl odebrán od matky a umístěn ve svých čtyřech letech do dětského domova v místě svého trvalého bydliště.

Osobní anamnéza

Chlapec Karel: nar. 12. 11. 1975. Příchod leden 1979, jako jeden z nejmladších členů dětského domova. Karel byl bystré dítě, projevoval zájmy o knihy s tematikou přírody. V dnešní době je ženatý, finančně zabezpečený a očekává se svojí ženou první přírůstek do rodiny.

Adaptace na změnu prostředí a psychosomatické znaky

Karel nesl začátky v domově velice těžce. Téměř nic nejedl a byl plačtivý. Nechtěl si hrát, uzavřel se do sebe a jakýkoliv kontakt vychovatelů s Karlem vyvolával v Karlovi agresivitu. Nechtěl si nikoho připustit do své blízkosti a odmítal se přizpůsobit pravidlům domova. Začalo noční pomočování a neustále volání a hledání své matky. Vychovatelé si zažádali o návštěvu psychologa, který se s malým Karlem setkával jednou za čtrnáct dní. Avšak začátky těchto sezení neměly žádný úspěch, neboť Karel nechtěl komunikovat ani s psychologem. Ovšem na dalších sezením se začal Karel rozhovoru postupně účastnit. Začal vykládat o své matce. O matce mluvil pouze kladně. O otci se nezmínil nikdy. Zjistilo se také, co bylo příčinou Karlovy změny a jeho přístupnějšího chování s psychologem a také s vychovateli v ústavu. Karla si oblíbila jedna starší dívka, která byla o 7 let starší než Karel. Karel v ní viděl osobu, ke které se může přitulit jako dřív ke své matce. K této holčičce navázal velmi vřelý a blízký vztah. Karel se začal zapojovat do různých aktivit a komunikovat s ostatními členy dětského domova.

Sociální anamnéza a zájmy

Karel žádal vychovatele, aby mu četli z knížek a nacházel si postupně ke každému citovou vazbu. Karel byl velmi citlivý a měl rád přírodu a zvířata, také se o ně zajímal a nejvíc ho bavily knihy s touto tematikou. Po příchodu na základní školu se začal odpoutávat i od holčičky, která v jeho očích plnila rodičovskou funkci. Maminku vytěsnil do pozadí a začal o ní hovořit jako o mrtvé. Karel navazoval postupně více přátelských vztahů a komunikace s dospělými mu nečinila žádné potíže.

Školní anamnéza

Ve škole měl Karel velmi dobrý prospěch a vychovatelům nečinil žádné problémy. Zlom nastal v období, kdy začal docházet na střední školu, kterou si sám vybral. Vždy se chtěl stát ekonomem a proto začal navštěvovat střední školu, do které denně dojížděl. Prvního půl roku Karla škola velmi bavila a také byl jeden z nejlepších žáků. Po půl roce do jeho třídy začal docházet chlapec z bohaté rodiny, se kterým měli jeho rodiče velké problémy a který si nevážil ani lidí, ani věcí. Karel v něm viděl vzor. Chlapcův drzý přístup k učitelům, okolí a k spolužákům Karlovi velmi imponoval. Karel podlehl vysněným plánům chlapce, že odjede do zahraničí, kde bude prodávat kradené zboží a zřídí si nevěstinec a bude se utápět v penězích. Karel to viděl jako úžasnou vidinu do budoucnosti pro získání peněz a osamostatnění se. Jeho zájem o přírodu klesl a jeho prospěch ve škole ze zřetelně zhoršil. Již nebyl nejlepším žákem, ale jak se říká „prolézal s odřenýma ušima“. V druhém ročníku si však Karel našel děvče a od kamaráda se odtrhl. Ten ho nejprve začal slovně napadat, vyčítal mu kontakty s děvčetem, ale Karel byl velice zamilovaný a jeho obrát k lepšímu na sebe nedal dlouho čekat. Nakonec bylo pro Karla úlevou, když jeho kamarád byl převeden na jinou školu, neboť se jeho rodina přestěhovala do jiného města. Tak se Karel vrátil ke svým zájmům a jeho prospěch se opět zlepšil. Úspěšně dostudoval střední školu a přihlásil se na vysokou školu ekonomickou, kde bydlel na kolejích a našel si brigádu, ze které byl schopný zaplatit kolejné a stravné. V této době stále jezdil na víkendy do ústavu, kde měl výborné vztahy se svými vychovateli a rád se pyšnil svými vědomostmi a úspěchy. Všichni mu dávali velice najevo, že jsou na něj pyšní a podporovali ho ve všech aktivitách. Po dostudování vysoké školy si našel práci v jedné tuzemské firmě, přestěhoval se do podnájmu.

Rozhovor s vychovateli

Vychovatelé tvrdili, že s Karlem nebyly v ústavu žádné problémy. Stále se k nim choval mile, byl společenský, pomáhal s domácími pracemi a také se staral o své mladší kamarády, kteří s ním v domově bydleli. Avšak byli nešťastní z jeho prospěchu a ze stížností, které na Karla ze školy přicházely. O všech problémech s Karlem mluvili a snažili se mu najít pozitivní řešení v tom, co ho dříve zajímalo a bavilo. Vysvětlovali mu, že přístup jeho kamaráda ho zavede jedině do vězení a jeho sen, stát se ekonomem, se tímto způsobem nikdy nesplní. Karel měl však svojí hlavu a stál na straně svého kamaráda. Po změně, která nastala, když si našel přítelkyni a jeho kamarád odešel ze školy,

se všem velice ulevilo, neboť každý věděl, že Karel byl velmi nadaný a lišil se od ostatních značnou pílí a chutí něčeho v životě dosáhnout. Snažili se s Karlem hovořit i o matce a ten si postupem času vzpomenul pouze na útržky ze svého dětství, které nebyly příliš pěkné. Vždy mluvil jen o křiku a hádkách. Nepamatoval si přesně, o čem se přesně hovořilo. Pamatoval si svojí maminku pouze uplakanou a sám se jednou zeptal, zda jeho maminka opravdu umřela, jak byl přesvědčen. Když zjistil, že matka neumřela, ale opustila ho, bylo mu líto, že nemohl mít život po boku své rodiny, ale tvrdil, že on by své dítě nikdy neopustil, a udělá vše proto, aby se to v jeho rodině nestalo. V ústavu se mu všichni snažili v nejtěžším období pomoci a stát při něm jako rodina, i když věděli, že mu nikdy nemohou pravou rodinu nahradit. Dle názorů sociálních pracovníků a vychovatelů se jednalo o zcela ojedinělý případ. Stává se málokdy, že se dítě vlastním přičiněním dostane tak daleko a bez rodinné pomoci. Karel vždy říkal, že všichni v dětském domově byli jeho rodinou. Pracovníci tvrdí, že jeho život namířený správných směrem ovlivnila především holčička, která se o něj starala v době jeho nejtěžšího období, a jeho pozitivní vliv k přírodě a touha po jeho snu. To, že se dostal na scesti, se stává i v lepších rodinách. Příčinou je vždy určitá sorta lidí, s kterými tráví volný čas. V jeho případě to byl kamarád, který se ho snažil dostat na cestu zločinu. Důležité však bylo, že Karel byl v jádru dobrý člověk a nikdy s ním nebyly žádné problémy. Chtěl vyzkoušet něco nového, odtrhnout se od zaškatulkování od vzorného žáka a zkusit si být rebelem. Avšak v nitru byl stále stejně dobrý a okolnosti naštěstí dopomohly k tomu, aby se dal správným směrem, neboť v dětském domově je jen málo těch, kteří mají svůj sen a mají také, a což je důležité, schopnosti svého snu dosáhnout.

Prognóza dalšího vývoje

Jelikož je v současné době Karel dospělý muž, který žije ve spokojené rodině, očekávající potomka, je pravděpodobné, že další směr Karlova života bude probíhat ve stejném duchu. Každá rodina má své problémy, ale Karel je natolik zodpovědný člověk, že si jistě poradí a najde pro určité situace kompromis. Především se bude snažit svému potomkovi zajistit, co nejhezčí rodinné zázemí a emočně i finančně ho zabezpečit. Plně si uvědomuje zodpovědnost za svůj život. Vychovatelé a pracovníky v dětském domově stále navštěvuje a informuje je o svých úspěších a neúspěších. Je s nimi v kontaktu i prostřednictvím telefonu a na svůj život v dětském domově vzpomíná s úsměvem, láskou a vděčností, že mu poskytli lásku a zázemí, které ve své rodině neměl.

5.2 Případová studie rodiny M

Dívka Monika byla rodičům odebrána z péče ve věku 10 let pro nepříznivou situaci v rodině. V dnešní době pracuje jako servírka v nočním podniku a ambulantně je léčena u psychiatra.

Rodinná anamnéza

Monika vyrůstala v rodině, která se o ní vždy pěkně starala. Rodina pocházela ze slabších sociálních poměrů, ale rodiče se vždy snažili zajistit Monice pěkné dětství. Když nemohli Monice poskytnout po materiální stránce uspokojení, chtěli, aby nestrádala po citové stránce. Matka (nar. 1965) pracovala jako uklízečka na místním úřadu a do domácnosti přispívala malou finanční částkou. Otec (nar. 1958) pracoval jako stolař v jedné malé firmě. V jeho 35 letech ho postihla mozková příhoda, která zapříčinila jeho imobilitu a plný invalidní důchod. Matka se o manžela snažila starat sama. Monika vždy matce pomáhala se všemi činnostmi týkajícími se domácnosti i otce. Ve svých 31 letech matka spáchala sebevraždu. Byla objevena ošetřovatelkou, která docházela k otci Moniky. Otec byl umístěn do domova důchodců. Jelikož nebyl nikdo z rodiny, kdo by si Moniku vzal do své péče, byla umístěna do dětského domova.

Osobní anamnéza

Dívka Monika: nar.: 15. ledna 1986. Monika byla tiché a neprůbojné dítě. Při hrách ve školce se nezapojovala, byla plachá a měla velice silný citový vztah k matce. S vrstevníky se moc nebavila, vyhledávala raději společnost dospělých. Při hrách vždy byla samostatná, neuměla si hrát s vrstevníky. Raději byla doma a hrála si sama. Stačilo jí, když byla v místnosti matka nebo otec. Na výlety jezdili společně, ale nikdy nechtěla přítomnost další osoby z řad dětí. V dnešní době bydlí v podnájmu, o který se dělí s jednou kolegyní. Ambulantně je v péči psychiatra.

Sociální anamnéza a psychosomatické znaky

Monika se po nástupu do dětského domova nemohla smířit se smrtí své matky a odloučením od otce. Navštěvovala psychiatra, který se jí snažil dopomoci, aby se vyrovnala se smrtí matky a se začleněním do nového domova. Monika trpěla také tím, že ztratila soukromí, neboť v dětském domově musela žít s ostatními dětmi v jedné domácnosti a musela si zvykat na nový řád. Monika byla vysoká a hubená. Hygienické

návyky dodržovala velmi pečlivě. Ke starším se chovala s úctou a snažila se jim pomáhat. V osobních věcech měla pedantský pořádek. S vrstevníky se moc nekamarádila, raději se přikláněla ke společnosti dospělých. Postupem času si zvykla na přítomnost dalších dětí a začala s nimi trávit více času. Byly to především děti mladšího věku. Pomáhala vychovatelům pečovat o mladší děti a starala se o volnočasové aktivity dětí a pomáhala pracovníkům domova s organizováním výletů a různých společenských akcí. Byla přihlášena do hudební nauky, kde se učila hrát na flétnu a kytaru. Po odchodu z dětského domova, který opustila v 19 letech si našla práci servírky v nočním podniku. Prostřednictvím sociálních pracovníků z oddělení péče o děti jí byl poskytnut podnájem na ubytovně pro sociálně slabší občany, kde žije dodnes se spolubydlící. Nájem platí včas a v bytě si udržuje pořádek. Tatínka pravidelně navštěvuje, ale nemůže si dovolit se o něj starat doma, neboť vyžaduje 24 hodinovou péči. Našla si přítele, který se s ní po roční známosti rozešel, protože na něm byla velmi emočně závislá a vyžadovala jeho neustálou přítomnost. Tuto situaci neunesla a začala propadat depresím. Z tohoto důvodu navštěvuje v současné době psychiatra.

Školní anamnéza

V mateřské škole se vždy těšila na příchod rodičů. Do her se zapojovala málokdy, byla samotářská, uzavřená. Dívka povinnou školní docházku před umístěním do domova absolvovala s průměrným prospěchem. Při docházce po umístění do domova byl její prospěch podprůměrný. V hodinách byla plačtivá, nedokázala udržet pozornost. Po dobu návštěv u psychiatra byla na několik týdnů ze školy omluvena. Po návratu se její prospěch zlepšil. Ve škole byla tichá, nikdy nebyla průbojná ani aktivní v hodinách. Pro dívčin intelektový nedostatek se do hodin nedokázala připravovat samostatně. Největší problém jí činila matematika. Vyučila se jako prodavačka. Tuto školu ukončila s velkými obtížemi. S učiteli si vždy rozuměla, ale k spolužákům si nikdy nenašla bližší citový vztah.

Rozhovor s vychovateli

Pedagogové a pracovníci dětského domova se o Monice vyjadřují jako o osobě, která měla zpočátku svůj vlastní svět, do kterého se uzavírala. Bylo obtížné s ní navázat kontakt. Pro Moniku bylo vždy těžší navazovat kontakt s osobami svého věku, než s dospělými. Byla zvyklá z domova, že trávila svůj volný čas jen s rodinou nebo dospělými. Vrstevníci jí připadali hloupí a hrubí. O mladší děti se starala s velikou oblibou a péčí a vždy tvrdila,

že si najde do 18 let manžela, který se o ni postará a vezmou si k sobě i jejího otce, kterého často navštěvovala. Ve škole nijak nevynikala a každý z vychovatelů jí musel pomáhat s přípravou do školy. Jinak byla velmi samostatná a pracovitá. Dětský domov navštívila, od doby co odešla, pouze dvakrát a to v době, kdy se s ní rozešel přítel a cítila se osamocená. Na domov dodnes vzpomíná jako na dlouhý letní tábor s očekáváním, že se vrátí domů, kde jí budou čekat rodiče. Dodnes se nevyrovnala se smrtí matky. Práce, kterou dělá, ji moc netěší. Chtěla by si udělat kurzy, aby mohla pracovat s dětmi.

Prognóza vývoje

U Moniky je překvapující, že jako introvert si našla práci servírky, kde musí neustále komunikovat s lidmi. Spolupráce s psychiatrem jí může prospět v nalezení nového životního cíle. Podle jejího pečovatelského vztahu se hodí více pro práci v sociální sféře, než jako servírka. Její emoční stránka je velice narušena a měla by zapracovat na svém životním stylu. Měla by se také zaměřit na věci, které ji těší a vykonávat aktivity, které ji pozitivně ovlivní. Především by měla změnit práci za nějakou, která jí bude naplňovat. Monika má již nyní problém v udržení partnerského vztahu, neboť si vytváří na partnerovi velkou emoční závislost. Pomocí psychiatra by měla svou závislost zaměřit jiným směrem.

5.3 Případová studie rodiny D

Dário byl od svých 7 let v dětském domově. Po dosažení zletilosti odešel z dětského domova zpět do původní rodiny. Nyní je nezaměstnaný a kamarádí se s partou, která má na svědomí menší krádeže a prodej drog.

Rodinná anamnéza

Rodiče Dária byli romského původu. Řadili se k sociálně slabším rodinám. Otec byl nezaměstnaný a matka zastávala názor většiny romské komunity, že žena by se měla starat o rodinu a domácnost. Jelikož neměli peníze na bydlení, byla jim přidělena bytová jednotka pro sociálně slabší občany v jejich rodném městě. Nedokázali si v bytě udržet pořádek a čistotu. Otec občas pracoval jako dělník, samozřejmě bez pracovní smlouvy. Všechny peníze, které vydělal, byly utraceny za alkohol nebo za hrací automaty. Do rodiny docházela několik let pracovnice z odboru sociálně-právní ochrany dětí a dohlížela na chlapcův vývoj. Po nástupu do základní školy měl vysokou absenci a později přestal docházet úplně a začal se potulovat s partou starších kamarádů, která se dopouštěla méně

závažných trestných činů a přestupků. Sociální pracovnice zjistila, že mu matka zakázala do školy chodit. Matka považovala školu za zbytečnost. Potřebovala peníze, proto chtěla, aby Dário začal pracovat. Jelikož bylo prostředí pro výchovu Dária nepříznivé, byl chlapec pro zanedbávání výchovy umístěn do dětského domova.

Osobní anamnéza

Chlapec Dário: nar. 14. 3. 1989. Příchod listopad 1996, neměl žádné zájmy, stále hovořil o krádežích. Dário neprojevoval téměř o nic zájem. Z mateřské školy neustále utíkal a nechtěl se zapojovat do žádných her. Jediné, co ho bavilo, byla hudba.

Adaptace na změnu prostředí a psychosomatické znaky

Po umístění do dětského domova byl Dário ve velmi zanedbaném stavu – měl těžký svrab, byl zavšivený a měl jiné zdravotní problémy. Jeho hygienické návyky byly nulové. S převýchovou chlapce začínali pracovníci od základů. Dário se po několika dnech pokusil utéct, ale byl zadržen vychovatelem. Dário také odcizoval drobnosti svým spolubydlícím. Byl rád, když vzal holčičce panenku a ta plakala. Byl zlý a nechtěl se podříditi normám a řádu dětského domova. Dário nijak netrpěl odebráním z péče od rodičů, avšak nedokázal přijmout pravidla daného dětského domova. Dário si postupně v domově oblíbil jednoho vychovatele, který mu byl vzorem. Ten ho vedl k pravdomluvnosti a učil ho, že kradení ho přivede jedině do kriminálu. Dárioovi se začalo v domově líbit, neboť měl zajištěno oblečení, čistou postel, nemusel se bát, že bude hladovět a měl tam především svého vychovatele, svůj vzor. Začal se přizpůsobovat pravidlům domova a začal se účastnit domácích aktivit. Matka za ním docházela jen občas, někdy si ho brala na vycházky.

Sociální anamnéza a zájmy

V domově se začal kamarádit se staršími členy domova a jeho role byla vždy vůdčí. Potřeboval mít kolem sebe lidi, které by mohl ovládat. Měl u svých kamarádů autoritu. Jeho oblíbený vychovatel se ho snažil usměrňovat a kladl důraz na nenásilné chování. Dário byl šikovný na domácí práce, ale vychovatele ho museli do této aktivity popostrčit nebo ho donutit, protože chlapec byl velice líný a nejraději by, kdyby mu vše vykonávali jeho kamarádi. Avšak, když měl nad sebou dohled oblíbeného vychovatele, snažil se na něj zapůsobit. Vytvářel výrobky v dílně nebo pracoval na zahradě a nejhezčí odměnou pro něj byla vychovatelova pochvala. Ostatní vychovatelky s ním tolik úspěchů neměly. Dário jim odmlouval a s velikým přemáháním udělal, co se po něm vyžadovalo. Zájem projevoval

o automobily a hudbu. Hudebně byl velmi nadaný a při každé příležitosti spolubydlícím zpíval a hrával na kytaru. Vždy tvrdil, že jednou bude mít svou vlastní kapelu.

Školní anamnéza

Dário byl podprůměrný žák. Nikdy ho škola nebavila a tak byl umístěn do zvláštní školy. Jelikož byl vůdčí a kamarádský typ, mezi spolužáky se těšil, především u chlapců, velké oblibě. Jeho chování nebylo nikdy výborné. Vždy nabádal spolužáky k lumpárnám a záškoláctví. Po ukončení povinné školní docházky chtěl jít pracovat, ale vychovatel ho přesvědčil, že by nenašel žádnou práci a dělal by za nejnižší mzdu různé práce. A tak se Dário rozhodl, že půjde na učiliště vyučit se v oboru zedník. Učení ho nikdy nebavilo, ale v praktických dovednostech byl jeden z nejlepších žáků a mistři odborného výcviku si ho po pracovní stránce velice chválili, avšak činiho jim problémy Dárioovo chování. Nechtěl se přizpůsobovat pravidlům. Jeho pozornost v hodinách byla zaměřena na jinou činnost než školní. Přesto Dário učiliště úspěšně absolvoval. Těšil se, až bude moci odejít a žít podle svého.

Socializace po odchodu z dětského domova

Po ukončení odborného učiliště si vybral návrat do svého rodinného prostředí. Obával se samoty a chtěl se opět vrátit do rodiny. Byly mu vydány peníze, které mu pracovníci domova za jeho pobytu v domově naspořili. Dário měl finanční prostředky a chtěl je použít na založení kapely. I přesto, že se učil po celou dobu v ústavu hospodařit s penězi, mu naspořené peníze moc dlouho nevydržely. Po příchodu domů, kde ho rodina přijala, začal otec po Dárioovi peníze žádat. Otec ho přesvědčoval, že má výborný tip, kam tyto peníze investovat a že se Dárioovi takto uložené peníze vrátí v několikanásobné výši. Dário podlehl a otcí nemalou částku peněz půjčil. V tuto dobu si Dário našel práci jako zedník. Práce ho však neuspokojovala a o platu měl zcela jiné představy. Rozhodl se, že po několika měsících z práce odejde a založí si vysněnou kapelu. Avšak, když chtěl Dário po otcí peníze vrátit, otec mu řekl, že peníze už nevidí. Otec peníze prohrál v automatech. Dário neměl práci a nebyl ani nijak zajištěn, proto dále setrval v rodině a začal se potulovat po nocích. Seznámil se s partou, která páchala trestnou činností. A tak veškeré snažení vychovatelů přišlo nazmar. Dário se této party drží dodnes, společně vykrádají automobily a prodávají drogy.

Prognóza vývoje

Dário již v rodině vyrůstal v patologickém prostředí. Jeho morální vývoj byl značně pokřiven. Věřil, že otcovo chování je správné. V dětském domově se snažili, aby svůj postoj přehodnotil, ale i přesto, že byl v domově vychováván v jiném duchu, jeho postoje se příliš nezměnily. Jeho chování bylo vždy v rozporu s normami a pravidly a stále se snažil vybočit z normy. Jelikož Dárioův jediný sen „mít kapelu“ se rozplynul a práce zedníka, kterým se vyučil, ho nebavila, viděl jedinou naději v nelegálním získávání prostředků. Do dětského domova se byl podívat jen jednou, když potřeboval půjčit peníze, které mu ovšem půjčeny nebyly. Práci nehledá a podle toho, co vypověděl vychovatelům, je v dnešní době spokojený a je rád, že může tak lehce vydělat tolik peněz. Pracovníkům uvedl: „Vůbec mi nevadí, že šlohnou těm boháčům nějaké vybavení, vždyť můžou mít všechno, tak proč bych si to nemohl vzít já, oni to ani nepocítí“. Veškeré morální zábrany a hodnoty, kterým se naučil v domově, zmizely. Pokud se Dário na svůj způsob života dívá takto, pak jediné, co ho v budoucnu čeká, je kriminál.

5.4 Shrnutí

Vývoj dětí v původní rodině

Karel byl v rodině pro oba rodiče přítěží. Nikdo se o něj nestaral a velmi strádal po citové stránce. Karel byl neustále sám doma a nezažil, co je to rodinná pohoda a láska. Avšak jeho závislost na matce byla veliká. Byl uzavřený sám do sebe, vždy očekával příchod matky s netrpělivostí.

Monice se rodiče snažili poskytnout co nejvíce lásky. Rodina na tom materiálně nebyla dobře, ale poskytovala Monice pevné rodinné zázemí. Monika byla až nezdravě emočně závislá na své matce, což se projevovalo v jejím dalším vývoji.

Dário vyrůstal v patologickém prostředí. Jelikož nevěděl, že je tento výchovný přístup negativní pro jeho vývoj, přijal za vzorce chování jednání svého otce. Nebyl nikdo, kdo by mu ukázal, že život, kterým se vydává není správný. Z tohoto důvodu nepochopil, proč do rodiny zasahuje cizí člověk z odboru sociálně-právní ochrany dětí. Myslel si, že život v rodině je stejný jako všude jinde.

Vývoj dětí v dětském domově

Karel byl při příchodu do domova plačtivý, nejedl a začal se pomočovat. Začal být agresivní a nepřipouštěl si nikoho do své blízkosti. Začal navštěvovat psychologa a spřátelil se s starší dívkou, ve které viděl matku. Jeho chování se změnilo a začal se přátelit s ostatními členy a zapojoval se do různých aktivit. Jeho školní prospěch byl výborný. Na střední škole měl problémy, když se spřátelil s chlapcem, který neuznával žádné normy. Špatné období bylo překonáno, když našel lásku. Jeho začlenění do společnosti bylo velmi úspěšné. Absolvoval vysokou školu a našel si výbornou práci, kterou chtěl vždy vykonávat.

Monika byla neprůbojná a plachá. Neustále vzpomínala na svojí matku a dodnes se nevyrovnala s její smrtí. V domově navštěvovala psychiatra. S vrstevníky se nekamarádila, raději vyhledávala společnost dospělých. Nesla těžce ztrátu soukromí. Po čase se začala starat o mladší děti a pomáhala s organizací společenských akcí v dětském domově. Ve škole byla podprůměrným žákem a nikdy ji škola nebavila. S obtížemi se vyučila a nyní je zaměstnaná v nočním podniku jako servírka.

Dário byl velmi zanedbané dítě. Měl těžký svrab, byl zavšivený a měl jiné zdravotní problémy. Vychovatelé museli Dária učit základním hygienickým návykům. Po příchodu do domova se Dário nepodřizoval pravidlům ani normám, které v domově panovaly. Dárioovi se začalo v domově líbit, protože tam měl zajištěn veškerý komfort, který ve své rodině postrádal, např. pravidelná strava, oblečení, apod. Oblíbil si v domově vychovatele, který mu byl vzorem. Dário se začal snažit a vykonával různé práce v domově. Škola ho nebavila. Byl sice šikovný na manuální práci, ale školní normy nedodržoval. Jediná Dárioova záliba byla hudba a hra na kytaru. Koníčku se chtěl v budoucnu věnovat. Po odchodu z dětského domova se navrátil zpět do své původní rodiny, kde otci zapůjčil všechny naspořené peníze z domova. Otec mu je nevrátil. Dário se spojil s partou, která vykrádá auta a prodává drogy.

Prognóza dalšího vývoje

Karel se do společnosti začlenil velmi dobře. Karel je ženatý a se ženou očekávají první přírůstek do rodiny. Je zaměstnán v prestižní firmě, má vyvinutou schopnost pro zodpovědnost. Pro svou rodinu by udělal cokoli. Karel se bude snažit udělat vše, aby své rodině zajistil šťastný a spokojený život.

Monika je introvert a po celý život chce pracovat s dětmi. Monika je emočně nevyzrálá a stále trpí smrtí své matky. Navštěvuje psychiatra. Pokud bude ve své léčbě pokračovat a zaměstnání servírky vymění za práci s dětmi je možnost úspěchu, že se začlení do života a vyrovná se s osudem, který měla. Pro Moniku je důležité, aby si našla přátele a začala vykonávat práci, která ji bude uspokojovat.

Dariovým jediným snem bylo mít kapelu. Spoléhal na to, že si založí kapelu z finančních prostředků, které mu byly naspořeny v dětském domově. Avšak jeho sen se rozplynul, když otci půjčil všechny peníze a nedostal je zpět. Chytil se party, které páchá kriminální činnost. Pokud si Dário včas neuvědomí, že činnost, kterou koná, je špatná, čeká ho pobyt za zdmi vězení.

ZÁVĚR

V dětských domovech vyrůstají děti o něž se rodiče nemohli, neuměli, nebo nechtěli starat a odpovědnost musel převzít někdo jiný, v tomto případě je to stát. Dětské domovy se vnitřně člení na rodinné skupiny, které mají svou vlastní bytovou jednotku. Tato forma je jistě lepší, než internátní typ dětských domovů, který byl neosobní a na dítě se nepohlíželo jako na individuální bytost, ale bylo členem daného kolektivu. Dětské domovy nikdy zcela nenahradí život v rodině, ale mohou zajistit určité sociální zázemí a životní standard, který by v rodině neměly. Výchova dětí v dětském domově je zaměřena na pozitivní přístup k životu, na vytvoření si kladných přístupů ke škole, na socializaci, pozitivní vliv k pracovním činnostem, vedení k samostatnosti a ukončení přípravy na povolání. Pracovníci domovů se snaží děti materiálně zajistit. Přihlašují je do různých projektů, které jsou organizovány nestátními neziskovými organizacemi a které dětem poskytují finanční pomoc. Finance jsou dětem ukládány na účet a jsou jim vydány po odchodu z dětského domova.

Práce s dítětem v dětském domově a jeho příprava pro samostatný život probíhá po několik let jeho pobytu v dětském domově před jeho osamostatněním. Příprava na odchod má několik oblastí, které se vzájemně prolínají:

1. Postoj k vlastní rodině: vychovatelé musí vědět, jaký názor dítě zastává, zda preferuje do budoucna samostatný život, samostatný život se stykem s rodinou nebo se od vlastní rodiny distancuje.
2. Osobní rozvoj: zda chce dítě studovat nebo se vyučit nějakému řemeslu se zaměřením na jeho schopnosti a možnosti. Především by se mělo dbát na to, čemu se chce dítě v budoucnu věnovat, ale usměrňovat ho ve výběru s přihlédnutím k jeho schopnostem.
3. Zapojování dítěte do pracovních činností a dodržování norem a pravidel v domově .

Z konzultací s pracovníky dětských domovů vyplývá, že odchod dětí v době jejich plnoletosti do samostatného života je velmi složitou záležitostí a představuje pro mladistvého velkou změnu v jejich životě. Mladiství najednou ztrácí oporu, kterou měli ve svém pseudorodinném prostředí a ocitají se v pozici, kdy si musí sami zajistit bydlení (v případě, že nebylo zajištěno dětským domovem) a živobytí. Záleží na jednotlivcích a jejich morálních a charakterových vlastnostech, jak se s touto situací vyrovnají.

Někteří se snaží, aby se nedostali do stejné situace, ze které přišli ze své původní rodiny a hledají práci, která by jim poskytla prostředky a zajištění pro svůj další život a případně pro založení své vlastní rodiny. Ostatní tuto situaci neřeší a utrácejí peníze, které jim byly uspořeny v dětském domově.

Děti, které vyrůstají ve svých rodinách se po osamostatnění mohou většinou vrátit zpět, avšak děti z dětských domovů nemají kam by se navrátili a žádali o pomoc. Pracovníci dětských domovů jim mnohdy poskytnout další pomoc s hledáním práce, avšak tímto jejich pomoc končí. Nemohou je přijmout zpátky do dětského domova, než se opět mladý dospělý postaví na vlastní nohy a bude schopen si zajistit vše potřebné pro samostatný život.

Nelze generalizovat integraci mladých dospělých do společnosti, neboť každý jedinec je jedinečný se svými schopnostmi a vlastnostmi. Kazuistiky v praktické části popisují děti vyrůstající v dětském domově, avšak každé dítě se do společnosti začlenilo odlišně, neboť každý má pro vstup do samostatného života jiné možnosti a zvládá krizové situace jiným způsobem. Děti mají rozdílné povahy, představy o své budoucnosti a rozdílnou míru odpovědnosti vůči sobě i společnosti.

Možnost, jak zvýšit úspěšnost začlenění mladých dospělých, kteří opustí dětský domov, spatřuji v zajištění bydlení v místě dětského domova. V rámci dětských domovů by bylo vhodné stavět ubytovny, které budou poskytovat pro tyto jedince zázemí na určitou dobu a pomůžou jim tak k lepšímu začátku. To znamená, že vzájemné vztahy s pracovníky a kamarády z dětského domova by byly po určitou dobu zachovány a sloužily by tak jako opěrný pilíř pro tyto jedince, kteří se snaží osamostatnit. Za úhrady nájemného by ručil dětský domov. Nájemní smlouvy by byly sepsovány na dobu určitou s možností zaplacení zpožděných plateb dětským domovem. Domov by si tato zpoždění řešil ve vlastní působnosti a požadoval by zaplacení po klientech. Toto opatření by sloužilo k překlenutí případné obtížné doby k řešení situace mladého dospělého, který má zájem o začlenění do normálního života.

Je důležitým úkolem pro vychovatele v dětských domovech, naučit děti znát hodnotu peněz. Dětské domovy by měly spolupracovat s některými podnikatelskými subjekty, které by děti brigádnicky zaměstnávaly, aby se učily hodnotě peněz, kdy by si za vydělané peníze např. zašly na společnou večeři nebo nakoupily jídlo na víkend, aby zjistily, kolik co stojí.

Děti by si měly ze svého kapesného šetřit na věci, které si přejí koupit, aby věděly, že šetření není záležitostí jen pár týdnů. Měly by zjistit, že koupě nějaké věci stojí úsilí a uskromňování se v něčem jiném.

Neméně důležitý je výběr práce. Napomoci jedinci najít takovou práci, ke které má pozitivní vztah a nebude k ní mít odpor je důležité nejen pro začlenění do společnosti, ale pro ekonomické zabezpečení. Pak by nedocházelo k tomu, že jedinec bude od každé práce utíkat a nebude schopen se tak ekonomicky zabezpečit.

Nejlepší možností by bylo, kdyby se snižoval počet umístěných dětí v dětských domovech a to prostřednictvím úpravy legislativy ČR, tak aby se co nejvíce dětí dostalo do náhradní rodinné péče. Tak by nedocházelo k řešení problémů, jak připravit dítě na samostatný a zprvu téměř osamocený život.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.
- [2] KLINDOVÁ, L'. RYBÁROVÁ, E. *Vývojová psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974.
- [3] MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- [4] MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1995. ISBN 80-85850-08-7.
- [5] MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- [6] MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- [7] MUSILOVÁ, M. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 2. vyd. Olomouc: Vydavatelství UP, 2002. ISBN 80-244-0749-3.
- [8] ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
- [9] ŠVANCAR, Z. BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1988.
- [10] Zákon č. 359/1999 Sb. ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí.
- [11] Zákon č. 109/2002 Sb. ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.
- [12] MŠMT: systém školských zařízení pro výkon ústavní výchovy [online]. [cit. 2009-04-08]. Dostupný z WWW:
<<http://www.msmt.cz/socialni-programy/system-skolskych-zarizeni-pro-vykon-ustavni-vychovy>>
- [13] Nadační fond manželů Livie a Václava Klausových: projekty a nadační příspěvky [online]. [cit. 2009-04-08]. Dostupný z WWW:
<<http://www.nadacnifondklausovych.cz/projekty-a-nadacni-prispevky>>

[14] Učitelské noviny [online]. Zástupce ředitele Diagnostického ústavu Dobřichovice T. Řezníček. [cit. 2009-04-08]. Dostupný z WWW:

<http://www.ucitelskenoviny.cz/n_obsah_clanku.php?id=874&PHPSESSID=086bfe2a0bc2e41d60b3c0ed13671a04>